

Still uit de wildcam-opname (28 mei 2021) van twee overdag struinende jonge vossen in de IVN-insectentuin. Wildcam-opname IVN-afd. Veghel

ZOOGDIERNESTEN EN -HOLEN IN EEN STADSPARK – DEEL 5 (SLOT)

Holen van das en vos in stedelijk gebied

In deel 1 t/m 4 beschreef ik nesten en holen van konijn, mol, eekhoorn en enkele muizen- en spitsmuizensoorten in een stadspark, het ca. 8 ha grote Geerbos in Veghel. Getuige de sporen en enkele wildcam-opnames wordt dit park ook bezocht door vossen, maar een bewoond hol vond ik er niet. Voor vossenholen maak ik daarom een uitstapje naar de ruimere stedelijke omgeving, waarbij ik ook aandacht besteed aan de das. Beide soorten vestigen zich wel eens in park of tuin, vaak doordat hun burchtlocatie in landelijk gebied ongeschikt is geraakt.

TEKST EN FOTO'S ANNEMARIE VAN DIEPENBEEK (TENZIJ ANDERS VERMELD)

STADSVOSSEN

Al decennialang blijken (jonge) vossen in stedelijk gebied geschikte leefomstandigheden te kunnen vinden. Sprekend voorbeeld zijn vossen in hartje Londen, waar ze 's nachts, soms zelfs overdag, vrijmoedig door de straten draven of in tuinen rondscharrelen. In de tuinrijke buitenwijken van Londen zouden zelfs meer vossen leven dan in het landelijk gebied er omheen. De schatting bedraagt maar liefst 10.000 vossen, waarvan echter wel 60 procent als verkeersslachtoffer eindigt.¹ Los van enkele eerdere, incidentele waarnemingen worden al vanaf de jaren tachtig ook in steden als Amsterdam regelmatig stadsvossen² waargenomen. Op YouTube zijn talloze filmpjes te vinden van in stad of dorp struinende vossen. Inmiddels hoort de vos op veel plaatsen bij de 'gewone' stadssoorten.

SPOREN

Af en toe tref ik in het Geerbos vossensporen aan: de geur, een uitwerpsel, prenten of snuitputjes in de grasveldjes waar de vos naar keverlarven of regenwormen gezocht heeft. De vondst van een verse plukplaats waar een vos een wilde eend te pakken had gekregen was aanleiding om in de IVN-insectentuin een wildcamera te plaatsen. Hiermee werden op 27 en 28 mei 2020, op klaarlichte dag, één en twee struinende vossen vastgelegd. Eerder, op een vroege ochtend in 2019, vernam ik van de bewoonster van een huis aan de parkrand dat ze een vos zag verdwijnen onder het brede en hoge bramendek. In 2021 kwam in haar achtertuin een vos tweemaal ongewenst op bezoek. De eerste keer in februari, met een poging om een broedse kalkoenen uit de ren achter het huis te stelen. De kop was afgebeten, maar een poging om de kalkoen

In het Geerbosspark heeft een vos een wilde eend geplukt en opgegeten.

over de 1,50 meter hoge gazen afrastering te slepen was mislukt. Blijkens de vossenharen aan het prikkeldraad bovenop het raster was de vos over de afrastering geklommen. Een nieuwe poging, op 5 mei, was wel succesvol, nu door onder het raster een gat te graven en een kalkoenhen (aan de sporen te zien met veel moeite) er onderdoor te sjoeren. Twintig meter verderop in het park vond ik de prooiresten, met een zweem van vossengeur er nog omheen.

VOSSENHOL

Hoewel stadsvossen soms verbazingwekkend kleine leefgebieden kunnen hebben, is het Geerbos te klein als voedselgebied; het maakt er deel van uit. Het brede, hoge en dichte bramenstruweel op enkele plaatsen in het park kan echter gemakkelijk een tijdelijk hol of een leger verbergen. De ingang van een vossenhol, indien door de vos zelf gegraven, is ongeveer 25-30 cm in doorsnee, waarbij de tunnel iets hoger dan breed is. Hiervoor moet de tunnelvorm op enkele decimeters achter de holingang worden beoordeeld, want door frequent gebruik wordt de ingang wat wijder. Bij door vossen gegraven hollen ligt het uitgewerkte zand in een relatief lange, platte hoop voor de holingang. Vossen-‘burchten’ hebben meestal maar één of twee ingangen. Soms liggen ze in open terrein, maar vaak gaan ze schuil onder struikgewas, tussen varens of hei. Als er opgroeiende jongen zijn, zijn in de omgeving van het hol resten te vinden van prooidieren die door de ouders zijn meegebracht. Vossen slapen op een kale bodem: bij een vossenhol vind je nooit resten van aangesleept nestmateriaal (zie Dassenburcht). Verwarrend kan zijn dat vossen graag gebruikmaken van een ongebruikt hol in een dassenburcht.³ Dat is ook het geval met de vossen van het Geerbos; zij wonen in een op ca. 800 meter verderop gelegen burcht aan de dorpsrand, die ze delen met dassen.

Een recent gebruikt vossenleger met enkele vossenharen er nog in.

VOSSENLEGER

Bij slecht weer of onraad (zoals jacht) zullen vossen hun hollen opzoeken, maar vaak liggen ze bovengronds. Dat kan in een droge greppel zijn, een holte onder een omgevallen boomstam of -kruin of een zelf gemaakte ondiepe kuil in de bosbodem. Zo'n vossenleger lijkt precies een reeënleger, maar is wat kleiner, een ovale uitgekraabde plek in de bosbodem, circa 50 cm lang en 30 cm breed. Soms zijn de gladde, zijdeachtig aanvoelende, deels gelige of rode vossenharen erin te vinden.³

DASSENBURCHT

Een dassenburcht is meestal een uitgebreid hollenstelsel waarin (nest)kamers ondergronds vaak door gangen met elkaar zijn verbonden. Burchten variëren van drie of vier pijpen (holingangen) tot enkele tientallen, al is er bij burchten met 20-50 holingangen vaak maar een deel actief in gebruik. Bij het graven werken dassen de uitgewerkte aarde weg in relatief korte, hoge hopen, in een waaivorm voor de ingang, in halfronde hopen of in een ring eromheen. Door de vaak lichtere kleur van de uitgewerkte grond vallen de stortbergen al van afstand op. De tunnelvorm bij dassen is iets breder dan hoog. Rondom de pijpen zijn vaak kale plekken zichtbaar waar de dassen hun vacht verzorgd hebben (grooming) of elkaar bemuskt hebben (met een klierafscheiding elkaar van

Vossenhol. De uitgewerkte aarde ligt in een lange, platte hoop voor de holingang.

een familiaal geurstofje voorzien). Op de stortbergen en kale plekken waar dassen hun vacht verzorgen zijn vaak kenmerkende rugharen van dassen te vinden; stevige, 5 tot 12 cm lange haren, grotendeels geelgrijs met een zwart bandje onder de lichte haarpunt. Anders dan bij vossenholen vind je bij dassenholen geen resten van prooidieren.³

Op de burcht of in de omgeving zijn vaak mestputjes te vinden, zelfgegraven 10-15 cm diepe kuiltjes waarin dassen hun uitwerpselen deponeren. Soms bevatten ze een enkel uitwerpsel, maar vaak ook meerdere. Concentraties van mestputjes, ‘latrines’, zijn ook elders in het voedselgebied te vinden, op strategische plekken zoals een (vaak natuurlijke) grens van het leefgebied van een andere dassenfamilie. Soms is er een krabbom, waar dassen, staand op de achterpoten, de nagels van hun voorpoten gereinigd hebben. Soms is er ook een ‘speelboom’ op de burcht, waar zowel volwassen dieren als jongen rondom gespeeld hebben. Aan de voet van de (vaak meerstammige) speelbomen glimmen de stammen vaak opvallend door het frequente gebruik.

‘DAGNEST’ DAS

Incidenteel vind je op dassenburchten een ‘dagnest’⁴: een ondiep kuiltje als openluchtrustplek. Alleen op zeer rustige burchten, soms onder bramenkoepels, bij mild winterweer soms ook in de sneeuw, maar altijd dicht bij een holingang. Soms heeft zo’n dagnest een iets opstaande rand van gedroogd gras en blad, waardoor het op een groot, plat vogelnest lijkt.

Dassenburcht: de uitgewerkte aarde ligt in korte bultige hopen voor of rondom de holingang.

DASSENBURCHT: DOOR VEEL SOORTEN GEBRUIKT

Een niet door dassen gebruikt deel van de burcht kent nogal wat ‘onderhuurders’: bij observaties zag ik er ook de volgende soorten uit komen: vos, konijn, bosmuis, bruine rat, rosse woelmuis, steenmarter, wezel en bunzing. Ook boomarter, wasbeer en wasbeerhond maken soms gebruik van dassenburchten.

DASSEN IN TUINEN EN PARKEN; MEESTAL NOODGEDREVEN

Het laaggelegen en intensief door wandelaars gebruikte Geerbos-park is niet geschikt voor een dassenburcht. Op ca. 3 km afstand, aan de noordelijke dorpsrand van Veghel, bevindt zich al twintig jaar een dassenburcht in een tuin. Het is een rustig stukje ‘bostuin’ dat op het hoogste punt in de omgeving ligt. Het grenst aan het buitengebied dat vroeger grotendeels uit grasland en enkele maïsakkers bestond, belangrijk foerageergebied voor de dassen. In grasland vinden dassen hun stapelvoedsel, regenwormen. Industriële tuinbouw heeft hier de laatste decennia echter een flink gebied aan gras- en akkerland opgeslokt. In een nabijgelegen tuin bevindt zich ook een dassenvluchtpijp in de wand van de kuil onder een trampoline.

In het werkgebied van Dassenwerkgroep Brabant zijn diverse locaties bekend van dassenburchten in tuinen of parken⁵, naast

Dassenburcht in een tuin aan de dorpsrand van Veghel.

Een bundel aangesleept nestmateriaal of gemorst materiaal is een onmiskenbaar kenmerk voor een dassenburcht.

incidentele waarnemingen van in tuinen voedselzoekende dassen. De droge zomers van 2018, 2019 en 2020 veroorzaakten hongersnood onder dassen, wat ze tot grote zwerftochten aanzette; alleen in besproeide weilanden en gazons konden ze nog regenwormen vinden. In tuinen foeragerende dassen bleken vaak broodmager en/of gemaltraiteerd⁵. Uitwijken naar tuingazons of golfterreinen in tijden van extreme droogte is geen teken van expansie of overbevolking, maar van noodduft. Tuineigenaren die het als geluk ervaren een dassenburcht in hun tuin te hebben zijn vaak terughoudend om hierover naar buiten te treden. Dit omdat een burcht in een tuin of park door sommigen geïnterpreteerd wordt als ‘een regionaal te hoge dassenstand’⁵, als argument om de stand ter plaatse te reguleren. Naar mijn mening is

In een oude, in onbruik geraakte pijp op een dassenburcht heeft een vos een half gegeten konijn als voedselvoorraadje opgeslagen. De voorste helft is opgegeten.

het echter andersom: niet vos en das ‘rukken op’ naar bebouwd gebied, maar bebouwing neemt steeds meer woongebied van vos en das in. Agrarisch gebied biedt ze ook steeds minder voedsel en schuilgelegenheid. Vossen weten zich daarbij goed aan te passen, maar dassen vestigen zich niet gemakkelijk op drukke plekken. Maar heeft een das eenmaal een plek gevonden en zijn burcht gegraven, ook al is dat aan de rand van een dorp of in een rustige, grote tuin, dan laat hij zich niet gemakkelijk verjagen. Dat is de ervaring van de Dassenwerkgroep Brabant⁵ waarvan ik al veertig jaar actief lid ben. Met dank aan de overige werkgroepleden voor het delen van informatie hierover.

ANNEMARIE VAN DIEPENBEEK is auteur van de KNNV Veldgids Diersporen Europa en co-auteur van de KNNV Veldgids Europese Zoogdieren.

ZOOGDIER
DIGITAAL